

Lanseloet van Denemarken

en

De heks

in hedendaags Nederlands

Van Robert Castermans zijn ook verschenen:
Hoofds Granida in hedendaags Nederlands

en

Salarisonderhandelen

Zie over deze boeken: www.salarisonderhandelen.nl

Robert Castermans

Lanseloet van Denemarken

en

De heks

in hedendaags Nederlands

Een verkrachter of een verleider?

Toegelicht en hertaald in hedendaags Nederlands

Brave New Books

Voor jou

Copyright © 2020 Robert Castermans

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Vormgeving en omslag: Get Digital – Silvio van Ginkel

ISBN: 9789464059335

NUR: 621, 622, 307 – Literatuurgeschiedenis van de lage landen, Letterkunde, Toneel-, theater- en filmteksten, ook scenario's
Trefw.: Lanseloet van Denemarken, Die hexe, abele spelen, klucht, middeleeuwen, Nederlandse letterkunde, Nederlandse literatuur

INHOUD

WOORD VOORAF	7
INLEIDING	11
De abele spelen	11
<i>Hulthems handschrift</i>	12
Lanseloet van Denemarken	13
<i>Vertalingen</i>	13
<i>Bronnen</i>	13
<i>Rijm</i>	16
<i>Samenvatting van Lanseloet van Denemarken</i>	17
<i>Thematiek en motieven</i>	18
<i>Personages</i>	22
<i>Plaats</i>	29
<i>Tijd</i>	30
<i>Handeling</i>	31
Verkrachting of verleiding?	32
<i>Sonder danc in vs. 344</i>	33
<i>Tekstanalyse</i>	36
<i>Conclusie</i>	44
<i>Lanseloets versiertechnieken</i>	46
<i>Lanseloet als verleider</i>	47
<i>Sanderijn als verleidster</i>	48
<i>Galiëne als verleidster</i>	49
<i>Ysabele als verleidster</i>	51
Klucht	52
Samenvatting en bespreking van <i>De heks</i>	53
<i>Samenvatting van De heks</i>	53
<i>Toelichting</i>	54
<i>Toverij</i>	58
<i>Moraal</i>	59
BIBLIOGRAFIE	61
Uitgaven van <i>Lanseloet van Denemerken</i> en <i>Die hexe</i>	61
Middel nederlandse woordenboeken	62
Overige literatuur	62

LANSELOET VAN DENEMARKEN	
IN HEDENDAAGS NEDERLANDS	69
Lanseloet van Denemarken, Een abel spel	71
Personages	73
Een abel spel van Lanseloet van Denemarken	75
Proloog.	75
Eerste tafereel, in Denemarken	76
Tweede tafereel, in Afrika	84
Derde tafereel, in Denemarken	89
Vierde tafereel, in Afrika	90
Vijfde tafereel, in Denemarken	97
Epiloog.	99
DE HEKS IN HEDENDAAGS NEDERLANDS.	101
De heks, Een klucht.	103
Personages	105
Hier begint de klucht	107

WOORD VOORAF

Lanseloet van Denemarken vind ik een fascinerend toneelstuk over de liefde. Enkele loftuitingen van literatuurwetenschappers zijn: 'Lanseloet en Sanderijn zijn voortreffelijk gebeeld als de gecompliceerde wezens die mensen zijn', 'zeer "moderne" psychologie uit de 14e eeuw', 'de dichter heeft ons voor zijn tijd een meesterwerk geschonken' en 'de parel en het juweel van onze middeleeuwse letterkunde'. Op de middelbare school vroeg ik me al af of Lanseloet Sanderijn verleidt of verkracht, temeer omdat die vraag opgeworpen wordt in de uitgave van Rob Roemans en Hilda van Assche. Tijdens mijn studie Nederlandse taal- en letterkunde werden *Lanseloet van Denemerken* en de overige drie abele spelen diepgaander behandeld, maar de vraag of er sprake is van verleiding of verkrachting, kwam niet aan de orde. Daarom besloot ik het te gaan uitzoeken. In deze uitgave ga ik uitgebreid in op deze kwestie.

De taal van de *Lanseloet van Denemerken* is Middelnederlands. Voor een leek is dat vrij moeilijk te begrijpen en zonder annotaties loop je al snel vast. Daarom heb ik de complete *Lanseloet van Denemerken* hertaald in hedendaags Nederlands.

Voor de hertaling heb ik dankbaar gebruikgemaakt van de uitgaven van *Lanseloet van Denemerken* en de Middelnederlandse woordenboeken in de bibliografie, met name het *Middelnederlandsch woordenboek* (het MNW). De oorspronkelijke tekst heb ik niet afgedrukt omdat deze uitgave bedoeld is om de *Lanseloet van Denemerken* in hedendaags Nederlands weer te geven. Wil je de Middelnederlandse tekst ook lezen, dan kun je onder andere terecht bij de uitgave van prof. dr. Hans van Dijk. Die bestaat zelfs als e-boek, dus met een paar muisklikken heb je die op je laptop.

Vertalen is interpreteren. In de *Lanseloet van Denemerken* gaat het vooral om de interpretatie van 'sonder danc' in versregel 344. Vertalen is ook verminken. Ik heb ernaar gestreefd om de hertaling zo begrijpelijk en leesbaar mogelijk te maken, zodat je de tekst kunt lezen zonder verklarende voetnoten. In versregel 232 belooft Lanseloet zijn moeder iets 'bi sente Symoen' (= bij de heilige Simon). Er zijn meerdere heiligen met de naam Simon, maar waarschijnlijk wordt Simon de Zeloot bedoeld. Hij was een van de twaalf apostelen van Jezus Christus. Zijn naam wordt in versregel 232 als krachtterm gebruikt en naar alle waarschijnlijkheid is zijn naam gekozen vanwege het rijm. Daar komt nog bij dat Simon de Zeloot erg onbekend is en we weinig meer over hem weten dan zijn naam. Daarom heb ik zijn naam weggelaten en vervangen door 'op mijn woord van eer'.

Wat interpreteren betreft, ik ben heel wat interpretaties tegengekomen van de *Lanseloet van Denemarken*. Sommige vind ik erg – excusez le mot – verbeeldingsvol. Ik zal niet verklappen welke ik bedoel, want ik wil niemand voor het hoofd stoten, zeker mijn vakgenoten niet. (Een enkele keer komt het voor dat zij elkaar met minder vriendelijke woorden in de haren vliegen.) Als ik zo'n fantasierijke interpretatie lees, vraag ik me altijd af of de auteur zijn werk zo bedoeld heeft of dat de interpretator zich schuldig maakt aan hineininterpretieren dan wel kapotinterpreteren. Over de vergezochte interpretaties van zijn gedichten heb ik een dichter weleens horen zeggen: 'Leraren weten er meer uit te halen dan ik erin heb gelegd' of woorden van gelijke strekking. Voor mij is literatuur lezen vooral genieten. Literatuur is een weldaad voor de mens. Daarnaast leer ik in meerdere opzichten veel van literatuur. Vaak zijn meerdere interpretaties mogelijk. In dat geval vind ik een goede argumentatie belangrijker dan de vraag wie gelijk heeft, zo daar al sprake van kan zijn.

Dit boek had ik eigenlijk pas in 2021 of 2022 willen schrijven, maar door de coronacrisis was ik noodgedwongen veel thuis. Helaas waren het P.C. Hoofthuis, waarin de bibliotheek van de faculteit der letteren (o.a. neerlandistiek) is gevestigd, en de hoofdbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam gesloten, maar gelukkig kon ik veel literatuur op www.dbnl.nl vinden en ook het MNW kon ik op internet raadplegen. En prof. dr. Bart Besamusca was zo vriendelijk om mij zijn buitengewoon interessant en verhelderend artikel over *amor hereos* (Besamusca 1994) te mailen.

Voor op- en aanmerkingen hou ik me warm aanbevolen. Je kunt me die laten weten via de pagina 'Contact' van www.salarisonderhandelen.nl

Robert Castermans
Amsterdam, mei 2020

INLEIDING

De abele spelen

Er zijn vier abele spelen: *Lanseloet van Denemerken*, *Gloriant*, *Esmoreit* en *Vanden winter ende vanden somer*. We weten niet wanneer de abele spelen ontstaan zijn. Het woord *abel* betekent 'kunstig', 'verheven', 'fraai'. Het kan afgeleid zijn van het Latijnse woord *habilis*, 'vernuftig'. De Dikke Van Dale geeft als omschrijving van *abel* 'bevallig'. Mogelijk zijn de woorden *abel spel* een verschrijving van *tafelspel*. Dus *tafelspel* < *tavelspel* < *tavel spel* < *tabel spel* < *(da)tabel spel* < *een abel spel* (Duinhoven 1977, p. 194). Ook over het auteurschap tasten we in het duister. Het kan dat alle vier de abele spelen door dezelfde auteur zijn geschreven, maar het is iets aannemelijker dat er meerdere auteurs in het spel zijn.

De abele spelen zijn wereldlijk, profaan ofwel seculier toneel. Over de oorsprong hiervan is veel gespeculeerd. Sommigen denken dat wereldlijk toneel uit religieus toneel is voortgekomen. Voorbeelden van godsdienstig toneel zijn mysteriespelen (bijv. *Die eerste bliscap van Maria*), mirakelspelen (bijv. *Mariken van Nieumeghen*) en moraliteiten (bijv. *Den spiegel der salicheit van elckerlijc*). Het is zeer wel mogelijk dat het wereldlijk toneel los van het kerkelijk toneel is ontstaan. De mens heeft immers altijd de behoefte gevoeld om dingen uit te beelden door middel van gebaren en woorden. In de klassieke oudheid bestonden er al toneelspelen. Uiteraard kunnen profaan en religieus toneel elkaar wel beïnvloed hebben.

Het is aannemelijk dat wereldlijk toneel is ontstaan uit sproken en boerden. Een sproke is een kort verhalend gedicht met didactische inslag van ongeveer 200 regels. Sprokendichters waren reizende woord- en voordrachtskunstenaars in de Nederlandse taal. Door de sproken te declameren met sterke mimiek en weidse gebaren brachten de sprokensprekers in feite eenmanstoneel op de planken. Waarschijnlijk werd een